– найкращий ефект у забезпеченні прикордонної безпеки дають колективні підходи (міжнародно-колективний та міжнародно-інтеграційний підходи);
– обґрунтування переваг для України міжнародно-інтеграційного підходу щодо забезпечення колективної прикордонної безпеки підтверджується практикою проведення спільних операцій із представниками Європейської Агенції FRONTEX.

Список використаних джерел:

1. Цевельов О.Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України : дис. ... канд. наук з державного управління : 25.00.05 / Хмельницький університет управління та права. Хмельницький, 2017. 313 с.
2. Передерій О.С., Кулачок-Тітова Л.В. Пріоритети діяльності правоохоронних органів України в світлі договірних зобов'язань України і Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Право*. 2017. Вип. 23. С. 15–18.
3. Прикордонна безпека України: становлення, сучасний стан, проблеми і перспективи : монографія / О.М. Шинкарук та ін. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. 188 с.
4. Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX). URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/vropeyska-agenciya-z-pitan-upravlinnya-operativnim-spivrobitnictvom-na-zovnishnih-kordonah-derzhav-chleniv-vropeyskogo-soyuzu-frontex/>.
5. Technical and Operational Strategy for European Integrated Border Management. URL: https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/IBM/EU_IBM_Brochure_EN.pdf
6. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України : аналіт. доп. / О.О. Резнікова, А.О. Місюра, С.В. Дрьомов, К.Є. Войтовський. Київ : НІСД, 2016. 52 с. (Національна безпека, вип. 12).
7. За шість років Нацрада обмежила мовлення 74 російських каналів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2891143-za-sist-rokiv-nacrada-obmezila-movlenna-74-rosijskih-kanaliv.html>.
8. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ : НІСД, 2018. 688 с.
9. Засідання міністрів з питань юстиції, свободи і безпеки (ЮСБ) у форматі Україна – Трійка ЄС відбудеться в Люксембурзі 11 червня. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-triika-yes-zasidannya-ministriv-z-pitan-yusb.html?authstate=6>.
10. Кабінет Міністрів схвалив проект Плану дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/965211.html>.

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.2.45>

ЮРАХ В.М.

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ ВИВЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Стаття присвячена огляду діяльності Організації Об'єднаних Націй щодо забезпечення та підтримки права громадськості на участь в управлінні державними справами. Розглянуто низку відповідних міжнародних документів. Приділена увага принципам GIFT. У висновку підкреслено, що Організація Об'єднаних Націй розробляє послідовну політику підтримки участі громадськості в управлінні державними справами, у процесі ухвалення рішення на офіційному рівні ще з 1969 року, водночас участь громадськості сприймається на рівні Організації Об'єднаних Націй як частина належного управління, елемент соціального й економічного розвитку держав, чинник стримування корупції в органах державної влади. Зроблено

© ЮРАХ В.М. – кандидат юридичних наук (Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України)

висновок, що діяльність міжнародних організацій у світлі сучасної кризи довіри громадян до влади спрямована на вирішення цієї проблеми шляхом запровадження широкої участі громадськості як у процесах ухвалення рішень, так і у функціонуванні органів державної влади загалом. Механізм участі натепер уже досить добре розроблений, прописаний в низці як обов'язкових, так і необов'язкових міжнародних документів. Узагальнюючи викладені рекомендації, хотілося б серед них виділити найбільшою мірою такі: для залучення громадськості потрібно просвіщати людей щодо питання, яке планується розглядати; доцільно набирати різнопланових учасників, щоб уникнути ситуації, коли участь беруть постійно ті самі групи громадян, які мають визначені інтереси; процес участі повинен бути приємним для учасників, залишати позитивні враження; участь громадськості не повинна бути самоціллю, важливо, щоб вона була поєднана з експертними знаннями й об'єктивними даними; органи виконавчої влади повинні забезпечувати зворотний зв'язок, зокрема вони повинні пояснювати, як участь громадськості вплинула на плани, бюджети і результати роботи, водночас органи виконавчої влади мусять отримувати враження самих громадян, які брали участь, тобто збирати відгуки громадськості про те, наскільки успішним був цей процес з погляду громадськості. Урахування цих рекомендацій на практиці сприятиме підвищенню рівня довіри громадськості до органів виконавчої влади.

Ключові слова: *участь громадськості, управління державними справами, міжнародний досвід, ООН, GIFT.*

The article focuses on the review of the UN's activities regarding to the provision and support of the community's right for the participation in public affairs management. A range of the related international documents has been studied. The GIFT principles have also been paid attention to. Conclusions emphasized that the UN has developed the consistent policy to support the community's participation in public affairs management, in decision-making at the official level since 1969, and, in so doing, the community's participation is perceived at the UN's level as a part of proper governance, an element of social and economic development of countries, a factor of curtailing corruption in public authorities. It is concluded that the activities of international organizations in the light of the current crisis of public confidence in the authorities are aimed at solving this problem by introducing broad public participation both in decision-making processes and in the functioning of public authorities as a whole. The mechanism of participation is already well-developed, spelled out in a number of both mandatory and optional international instruments. In summarizing the recommendations outlined, I would like to highlight the most of them: public involvement requires awareness of the issue to be addressed; it is advisable to recruit diverse participants in order to avoid situations where the same groups of citizens who pursue certain outlined interests take part in it; the process of participation should be pleasant for the participants, leave positive and pleasant impressions; public participation should not be an end in itself, it is important that it be coupled with expert knowledge and objective data; executive authorities should provide feedback, in particular, they should explain how public participation has influenced plans, budgets, and performance, and executive authorities should be given the impression of the citizens themselves, that is, collect feedback from the public about the extent to which this process was successful from the public's point of view. Taking these recommendations into practice will help to increase public confidence in the executive.

Key words: *public participation, public affairs management, international experience, UN, GIFT.*

Вступ. Традиційно під час вивчення міжнародного рівня регулювання участі громадськості у функціонуванні органів державної влади увагу привертає діяльність Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Саме завдяки цій організації було ухвалено Загальну декларацію прав людини, у ст. 21 якої вперше на міжнародному рівні було проголошено право кожної людини брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо або опосередковано, через обраних представників [1]. Ця організація опікується питаннями розвитку, підтримання й усунення загроз

демократії в різних країнах, водночас застосовує досить «м'які» засоби, зокрема проголошує, що демократія не є чимось, чого в ідеалі можна абсолютно досягти й утримувати це в постійному стані, до того ж немає універсальної ідеальної моделі демократії, вона для різних народів та держав є різною, проте водночас ООН підкреслює, що в основі демократії є три основні принципи незалежно від різновидів форм, яких вона може набувати. Цими принципами є участь населення, колективне обговорення і політична рівність.

Постановка завдання. Отже, у даному дослідженні маємо на меті здійснити огляд діяльності ООН щодо забезпечення та підтримки права громадськості на участь.

Діяльність ООН була предметом наукових праць таких учених, як: Л.Б. Архипова, Я.М. Вільчак, С.А. Войтович, О.Г. Зайцева, Д.І. Фельдман, С.О. Малінін, О.О. Шибаєва, О.М. Шпакович та інших, проте в ракурсі, що пропонується в даному дослідженні, вона ще не вивчалася.

Результати дослідження. У кожному десятилітті розвитку ООН триває пропаганда і забезпечення участі громадськості в управлінні державними справами. Генеральна Асамблея ООН ще з 1969 р. встановила, що участь населення є невід'ємним елементом розвитку, водночас заявила в Декларації про соціальний прогрес і розвиток, що всі елементи суспільства повинні брати участь у підготовці та здійсненні національних планів і програм соціально-економічного розвитку, а в резолюції Економічної і соціальної ради № 1746 (LIV) від 16 травня 1973 р. урядам, зокрема щодо національного досвіду у справі досягнення далекосяжних цілей, рекомендується вжиття відповідних заходів на всіх рівнях для забезпечення більш активної участі всього населення, зокрема й робітників, у розробленні, підготовці та здійсненні політики і програм економічного і соціального розвитку [2]. У структурі ООН діє Фонд демократії ООН [3], який надає підтримку проєктам, що підсилюють голос громадянського суспільства, заохочують верховенство права та права людини, стимулюють участь усіх груп у демократичних процесах. У керівній записці Генерального секретаря ООН із питань демократії поряд із забезпеченням доступу всіх груп населення до виборів, підкреслюється таке: «Але участь громадян не закінчується періодичними виборами. Важливо, щоб громадяни були залучені й активно брали участь у всіх процесах управління, включаючи обговорення державних рішень і розробку, здійснення, моніторинг та оцінку державної політики та її результатів, форм участі, які активно підтримує ООН» [4, с. 6].

У Декларації тисячоліття на міжнародному рівні вживається поняття «благі управління» (ст. ст. 3, 5) [5], яке ще в 1997 р. було вжито у Програмі розвитку ООН. Однією з 8 обов'язкових характеристик благого управління, згідно з рекомендаціями Економічної та соціальної комісії ООН в Азії та Тихоокеанському регіоні [6, с. 2], є участь (інші такі: підзвітність, прозорість, верховенство права, орієнтація на консенсус, результативність та ефективність, рівноправність та інклюзивність, чуйність).

На 7-му Глобальному форумі ООН із питань формування уряду нового типу, який відбувся у Відні у 2007 р., було ухвалено Віденську декларацію про зміцнення довіри до уряду. У цій Декларації сформульовано низку рекомендацій щодо шляхів зміцнення довіри до державних органів. Зокрема: забезпечення легітимності уряду; установлення пріоритетів у наданні послуг і забезпеченні доступу до них; підвищення прозорості та підзвітності в цілях боротьби з корупцією; розширення доступу до ІКТ; підтримка ефективного залучення громадянського суспільства; заохочення конструктивної зацікавленості вільних засобів масової інформації (далі – ЗМІ); наближення уряду до народу; створення умов для розвитку партнерських зв'язків між державним і приватним секторами; сприяння новаторським методам реформування державного сектора; відновлення довіри у країнах, які переживають кризовий або постконфліктний період [7, с. 30].

У концептуальному документі 2013 р. зазначається, що вигоди участі громадськості для урядів дуже актуальні сьогодні в контексті узгодженого на міжнародному рівні порядку денного в галузі розвитку, включаючи цілі, сформульовані в Декларації тисячоліття, та ініціативи в галузі управління розвитком на період після 2015 р. Справді, громадськість є основним ресурсом для урядів у досягненні загальних цілей у галузі розвитку. Зміцнення довіри між тими, кого вони представляють, має життєво важливе значення для легітимності і всеосяжності рішень, що ухвалюються від їхнього імені, до того ж участь громадськості допомагає пріоритезації діяльності в галузі розвитку і відповідного розподілу ресурсів. Із цих причин до порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 р., «спрямованого на реалізацію майбутнього, якого ми бажаємо для всіх», чітко зазначено, що досягнення інклюзивного економічного, соціального, стійкого і мирного розвитку залежить від активної участі громадськості та залучення громад і громадян у процес розробки політики. «Суспільство для всіх» має бути оснащено відповідними механізмами, які дозволяють громадянам брати участь у процесах ухвалення рішень, що впливають на їхнє

життя, і в кінцевому підсумку формувати їхнє спільне майбутнє. Урядам пропонується вжити заходів, включаючи структурні зміни й інституційні механізми, які сприятимуть внеску населення в зусилля в галузі розвитку, і організувати навчальні програми для поширення серед державних посадових осіб і місцевих керівників знань і навичок в області заохочення і підтримки ефективної участі населення в національних, регіональних та місцевих планах і програмах розвитку [2, с. 3]. Далі в цьому документі вказується, що «транспарентний і підзвітний уряд може впливати на стримування корупції в державних секторах, і в результаті суспільства можуть отримувати більшу вигоду з державних доходів, що стягуються від їхнього імені та наданих ними як податки. Окрім того, участь громадськості, як і раніше, сприятиме викориненню бідності <...> Звідси необхідність тіснішого залучення громадян до державних справ» [2, с. 4].

Одним із базових елементів і основним засобом забезпечення участі громадськості є доступ до інформації. ООН приділяє ретельну увагу і цьому питанню. У 2013 р. були ухвалені Керівні принципи ООН щодо відкритих публічних даних із метою залучення громадян [8]. У 2017 р. на 72-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у спеціальній доповіді, присвяченій питанням доступу до інформації, було зауважено, що для ефективності роботи міжнародних організацій необхідно дозволяти громадськості здійснювати пильніший контроль за їхньою діяльністю, брати в ній активнішу участь [9]. У цій же доповіді окреслено низку рекомендацій для міжнародних організацій, серед яких привертає увагу пропозиція «почати процес проведення жорсткої політики щодо доступу до інформації. Як мінімум організаціям необхідно вибрати і призначити координаторів із питань доступу до інформації для координації процесу ухвалення такої політики; почати здійснення багатостороннього процесу для залучення громадянського суспільства, зокрема ЗМІ і держав-членів, до визначення ключових елементів політики щодо доступу до інформації; забезпечити, щоб така політика охоплювала: ініціативний, чіткий пошук і безпечне розкриття інформації; чіткі правила щодо того, яка інформація не може підлягати розголошенню; ефективні механізми для розгляду скарг та апеляцій; ефективні системи здійснення, огляду і моніторингу» [10, с. 225]. З викладеного можна зробити такий проміжний висновок: забезпечення доступу до інформації на міжнародному рівні сприймається через такий механізм: (1) наявність координатора з питань доступу до інформації, тобто конкретної відповідальної особи; (2) розробка чіткої політики щодо доступу до інформації, тобто вона має бути чітко визначеною, мати чітко сформульовані правила та межі розголошення інформації; (3) розробка такої політики має відбуватися за участі різних суб'єктів, зокрема й ЗМІ, тобто цей процес повинен бути багатостороннім, а не імперативним та «поданим згори»; (4) реалізація такої політики має бути забезпечена системою оскарження та контролю, зокрема з боку громадськості.

У 2012 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію 67/218, в якій для підвищення транспарентності, участі та підзвітності в бюджетній (фіскальній) політиці було схвалено принципи високого рівня участі (розроблені Глобальною ініціативою щодо забезпечення бюджетної прозорості (GIFT)). Ці принципи розподілені на два блоки: доступ до бюджетно-фінансової інформації й управління бюджетно-фінансовою інформацією. У першому блоці проголошено таке: (1) кожний має право запитувати, отримувати та поширювати інформацію про бюджетно-податкову політику. У національних правових системах має бути встановлена чітка презумпція загальнодоступності бюджетно-податкової інформації без дискримінації. Винятки мають бути чітко визначені в нормативно-правовій базі, але водночас повинна бути реальна можливість їх оскаржити шляхом механізмів незалежного та своєчасного розгляду, який не потребує значних витрат; (2) уряди повинні доводити до відомості громадськості чіткі та вимірювані цілі загальної бюджетно-податкової політики, регулярно звітувати про прогрес в їх досягненні, пояснювати причини відхилення від планів; (3) громадськості повинна надаватися якісна фінансова та нефінансова інформація щодо попередньої, поточної та прогнозованої діяльності в бюджетно-податковій сфері, про її ефективність, бюджетні ризики та державні активи і пасиви. Це має відбуватися відповідно до міжнародних стандартів, уніфіковано, мати роз'яснення та подолання розходжень. Достовірність фінансових даних повинна бути підтвердженою; (4) уряди повинні повідомляти про поставлені цілі та завдання, про результати використання довірених їм ресурсів, а також уживати заходів з оцінки та розкриття очікуваних та фактичних соціальних, економічних і екологічних результатів.

Другий блок містить такі принципи (скорочено): (5) усі фінансові операції мають відбуватися на законних засадах, водночас усі нормативно-правові акти мають бути доступними, а їх реалізація має підлягати незалежній перевірці; (6) треба чітко виокремити державний сектор, а фінансові відносини із приватними сектором мають відбуватися відкрито, за дотримання чітких

правил і процедур; (7) функції та обов'язки щодо податкових надходжень, боргових обов'язків, споживання ресурсів, інвестицій та управління державними ресурсами мають бути розподілені між трьома гілками влади, між національними та всіма субнаціональними рівнями управління, між державним сектором та іншою частиною громадського сектора, а також усередині самого державного сектора; (8) питання оподаткування мають перебувати тільки у сфері повноважень законодавчої влади; (9) вищий контролюючий орган повинен бути наділений незалежністю від виконавчої влади та мати повноваження, доступ до інформації та ресурси для проведення ревізії та публічного надання звіту щодо використання державних коштів; (10) громадяни повинні мати право, також вони та всі недержавні суб'єкти повинні мати реальну можливість безпосередньої участі в публічних обговореннях і дискусіях із питань формування та реалізації бюджетно-податкової політики [11].

Після схвалення принципів високого рівня щодо принципу 10 було очевидно, що відсутні керівні вказівки щодо того, яким чином державні органи повинні безпосередньо взаємодіяти із громадськістю в управлінні державними ресурсами. Щоб допомогти заповнити цю прогалину, у 2012 р. GIFT розпочинає широкую програму вивчення й аналізу різних практик країн світу щодо участі громадськості в бюджетній політиці (мається на увазі розробка не тільки державного бюджету, а будь-якого бюджету – на рівні окремого державного органу ухвалення рішень про розподіл наявних фінансових ресурсів). Усе це в сукупності дозволило цій організації запропонувати ще один документ «Принципи участі громадськості в бюджетній політиці». Набір цих принципів має служити орієнтиром для розробників бюджетної політики й інших зацікавлених сторін в їхніх зусиллях із підвищення ефективності роботи уряду і довіри громадськості. Також у документі підкреслюється, що «державні органи мають прагнути до того, щоб громадяни та недержавні суб'єкти мали ефективні можливості для безпосередньої участі в публічних обговореннях і дискусіях щодо розробки та здійснення бюджетної політики», дотримуючись викладених принципів.

Отже, до них належать: (1) відкритість: надавати повну інформацію про цілі, сферу охоплення, обмеження, передбачувані результати, процес і терміни, а також про фактичні результати участі і наступні кроки, реагувати на них; (2) інклюзивність: активно використовувати численні механізми для охоплення і забезпечення безпечного простору для всіх, включаючи традиційно виключені та вразливі групи й окремих осіб, а також голоси, які рідко чути, без дискримінації за будь-якою ознакою, водночас розглядати внесок громадськості на об'єктивній основі незалежно від джерела; (3) повага самовираження: надання можливості формувати свої інтереси по-своєму і вибирати засоби взаємодії, які вони воліють, визнаючи водночас, що можуть існувати групи, які мають право виступати від імені інших; (4) своєчасність: надання громадськості досить часу в рамках бюджетного і політичного циклів для внесення вкладу на кожному етапі; забезпечувати завчасну участь, поки ще залишається відкритим ціла низка варіантів; коли необхідно, забезпечення більш ніж одного раунду участі; (5) доступність: сприяння участі громадськості шляхом поширення повної фінансової інформації і всіх інших відповідних даних у форматах і з використанням механізмів, які легко доступні, зрозумілі і можуть використовуватися повторно і перетворюватися; (6) прозорість: надання всієї відповідної інформації для підтримки участі громадськості, виділення й інформування ключових варіантів політики і компромісів, виявлення потенційних соціальних, економічних і екологічних наслідків, урахування різних думок; забезпечення своєчасного та конкретного зворотного зв'язку щодо внеску громадськості; інформування щодо того, які рекомендації були включені, або причини, з яких не включені в офіційну політику; (7) пропорційність: використовувати поєднання механізмів взаємодії, пропорційних масштабу і впливу проблеми; (8) сталість: постійна і регулярна участь у цілях розширення обміну знаннями і взаємної довіри із плином часу; інституціоналізація участі громадськості, де це доречно й ефективно; регулярний огляд і оцінка досвіду для покращення майбутньої участі; (9) взаємодоповнюваність: забезпечення механізмів участі громадськості та залучення громадян мають доповнювати і підвищувати ефективність існуючих систем управління та підзвітності; (10) взаємність: усі державні і недержавні суб'єкти, які беруть участь у діяльності із залучення громадськості, повинні відкрито говорити про свою місію, інтереси, які вони прагнуть просувати, і про те, кого вони представляють; повинні дотримуватися будь-яких погоджених правил участі; повинні співпрацювати для досягнення цілей участі [12].

Варто відзначити, що бюджетний процес у даних принципах-рекомендаціях розуміється як загальний процес у справі розподілу фінансових ресурсів на будь-якому рівні органу виконавчої влади. Розуміння громадськістю того, куди та як витрачаються їхні кошти, суттєво впливає на підвищення рівня довіри громадян до органів виконавчої влади. Прозорість у цьому процесі забез-

печує підтримку функціонування органу виконавчої влади. А залучення громадськості до ухвалення рішень щодо того, яким чином потрібно витратити фінансові ресурси на етапі їх розподілу, узагалі робить громадськість певною мірою відповідальною за участь в управлінні державними справами в цьому сегменті, що однозначно підвищує легітимність таких рішень і діяльність таких органів. Викладені принципи GIFT рекомендуються і ЄС разом з ОЕСР Україні як орієнтир у поширенні участі громадськості та забезпеченні прозорості в діяльності органів державної влади [13].

Висновки. Коротко узагальнюючи викладене вище, можна зауважити таке: (1) ООН розробляє послідовну політику підтримки участі громадськості в управлінні державними справами, у процесах ухвалення рішень на офіційному рівні ще з 1969 р.; (2) участь громадськості сприймається на рівні ООН як частина належного управління, елемент соціального й економічного розвитку держав, чинник стримування корупції в державних органах влади; (3) базовим засобом забезпечення реалізації участі громадськості є надання доступу до інформації, зокрема відкриття публічних даних із метою залучення громадян; водночас у своїх доповідях ООН не обмежує участі громадськості, зазначає, що участь громадськості повинна поширюватися і на міжнародні організації, зокрема й ООН, що допоможе їй працювати ефективніше; участь громадськості в діяльності ООН сама організація вбачає як пильніший контроль із боку громадськості, активнішу залученість до її діяльності; (4) визнаючи, що демократія буває різною, не існує єдиної ідеальної моделі для всіх країн, ООН підкреслює, що будь-яка демократія базується на трьох основних принципах, серед яких одним із принципів визначено участь громадськості (два інші – це колективне обговорення, політична рівність); (5) на сучасному етапі розвитку держав погляд на участь громадськості трансформувався, зокрема через те, що держави переживають кризу довіри населення до органів влади, численна кількість доповідей та рекомендацій ООН стосуються розвитку транспарентного та підзвітного уряду (у широкому розумінні – усіх державних органів влади, особливо виконавчої), який допоможе відновити чи побудувати довіру громадян; участі громадськості в цьому процесі відновлення та побудови довіри відводиться двояка роль – як елементу, що сприятиме довірі, та як чиннику, що виступатиме індикатором її відновлення; (6) важлива роль у побудові довіри відводиться участі громадськості в бюджетній політиці, оскільки ця «чутлива» сфера значною мірою впливає на ставлення громадськості до органів державної влади, сумісна та спільна діяльність із визначення пріоритетів розподілу коштів, відкритий доступ до інформації з витрат, обґрунтоване ухвалення рішень – усе це в сукупності поліпшує як рівень взаємодії, так і загальний рівень довіри та відповідальності громадян.

Можемо зробити також узагальнюючий висновок про те, що діяльність міжнародних організацій у світлі сучасної кризи довіри громадян до влади спрямована на вирішення цієї проблеми шляхом запровадження широкої участі громадськості як до процесів ухвалення рішень, так і до функціонування органів державної влади загалом. Механізм участі натеper уже досить добре розроблений, прописаний в низці як обов'язкових, так і необов'язкових міжнародних документів. Узагальнюючи викладені рекомендації, хотілося б серед них виділити найбільшою мірою такі: (1) для залучення громадськості потрібно просвіщати людей щодо питання, яке планується розглядати; (2) доцільно набирати різнопланових учасників, щоб уникнути ситуації, коли участь беруть постійно ті самі групи громадян, які мають окреслені інтереси; (3) процес участі повинен бути приємним для учасників, залишати позитивні враження; (4) участь громадськості не повинна бути самоціллю, важливо, щоб вона була поєднана з експертними знаннями й об'єктивними даними; (5) органи виконавчої влади повинні забезпечувати зворотний зв'язок, зокрема вони повинні пояснювати, як участь громадськості вплинула на плани, бюджети і результати роботи, водночас органи виконавчої влади мусять отримувати враження самих громадян, які брали участь, тобто збирати відгуки громадськості про те, наскільки успішним був цей процес з погляду громадськості. Урахування цих рекомендацій на практиці сприятиме підвищенню рівня довіри громадськості до органів виконавчої влади.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. UN-DESA : Developing capacity for participatory governance through e-participation: engaging citizens in policy and decision-making processes using ICTs. Division for Public Administration and Development Management (DPADM) Development Management Branch. 2013. URL: <http://workspace.unpan.org/sites/internet/Documents/CONCEPT%20PAPER%20e-Participation%2001.30.13.pdf>.

3. United Nations Democracy Fund. URL: <https://www.un.org/democracyfund/>.
4. Guidance Note of the UN Secretary-General on Democracy. *United Nations*. URL: https://www.un.org/democracyfund/sites/www.un.org.democracyfund/files/un_sg_guidance_note_on_democracy.pdf.
5. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй від 8 вересня 2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621.
6. What is Good Governance? *United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*. 2009. 3 p. URL: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>.
7. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства : дослідження, проєкт на замовлення Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. 136 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/75885?download=true>.
8. Guidelines on Open Government Data for Citizen Engagement : *United Nations*. URL: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/Guidelines%20on%20OGDCE%20May17%202013.pdf>.
9. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression: Seventy-second session Item 73 (b) of the provisional agenda. Promotion and protection of human rights: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms : *United Nations, General Assembly*. A/72/350 18.08.2017. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/72/350.
10. Ярмол Л.В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2018. 494 с.
11. Глобальная инициатива по обеспечению прозрачности в бюджетно-налоговой сфере: принципы высокого уровня в отношении прозрачности, участия и подотчетности в бюджетно-налоговой сфере : *Global Initiative for fiscal transparency*. 2012. 5 p. URL: <http://www.fiscaltransparency.net/GIFT-High-Level-Principles-2012-08-RUS.pdf>.
12. Principles of Public Participation in Fiscal Policy. *Global Initiative for fiscal transparency*. 2015. 6 p. URL: http://fiscaltransparency.net/PP_Approved_in_General_13Dec15.pdf.
13. Ukraine Handbook on Transparency and Citizen Participation: Strengthening institutional frameworks for local governance, Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/ukraine-handbook-on-transparency-and-citizen-participation-en/16807893c3>.